

DE BESLISSENDE STRIJD.

De overwinning op Djipang.

Vele bladzijden wijdt de Babad (55—60) aan de grote strijd tegen pg. aria Panangsang van Djipang:

Wel loofde de vorst van Padjang de rijken Pati en Mataram uit voor de overwinnaar in de strijd tegen Panangsang, doch niemand durfde. Een tweede oproep, zelfs tot grassnijders gericht, volgde daarop.

Ten huize van kj. gedé Pamanahan bespraken thans de vier Matarammers deze oproep. Op raad van kj. Djuru-Martani, die een listige uitdaging voorstelde, ondernamen kj. gedé Pamanahan en ki Pandjawi het, zich aan te bieden. Zonder andere hulp dan die zijner eigen verwanten beloofde kj. gedé Pamanahan de strijd te voeren (55). Daarop rukte hun leger op naar de Tjaket, 200 man sterk.

Zij vingden daar een grassnijder van Panangsang, die voor diens paard Gagak-Rimang gras sneed. Tegen 15 realen vergoeding sneed men hem het ene oor af, terwijl aan het andere een honende uitdagingsbrief werd gebonden. Zo keerde de stumper terug. Djipang's rijksbestuurder, ki Mataun, ontstelde hevig bij dit gezicht en poogde te vergeefs de indruk voor zijn driftige heer te verzachten (57).

De komst van de mishandelde grassnijder met zijn beledigende brief wekte inderdaad een driftbui op bij pg. aria Panangsang, die net aan de rijsttafel zat en wiens met rijst gevulde hand een bord aan stukken sloeg. Zijn broeder, aria Mataram, trachtte nog zijn toorn te bezweren, doch reeds rende Panangsang te paard weg, de rijzweep hanterende, terwijl de asthmatische ki Mataun hem hijgend volgde, zonder hem in te halen (58).

Na spottende en uitdagende woorden stak de Djipanger de rivier over, waarop de volgende vloek rustte: hij, die de rivier oversteekt, zal de strijd verliezen. Een verbitterde kamp volgde en honende daagde pg. aria Panangsang „Karèbèt” uit, ofschoon hij zwaar in het onderlijf gewond werd.

Toen bond kj. gedé Pamanahan's zoon de strijd aan, gewapend met de lans kj. Plèrèd, terwijl de twee ouderen hem bewaakten en kj. Djuru-Martani listig een merrie losliet. Daardoor werd de hengst van pg. aria Panangsang dartel, doch ook het veulen met de kortgeknipte manen van de jeugdige held rende met zijn meester weg, die er bijna was afgevallen (59). Sedert mocht geen zijner

nazaten meer zo'n beest ten oorlog berijden (deze taboe-historie ontbreekt in de Serat Kanḍa).

Daarna streed de jongeling te voet en doodde pg. aria Panangsang met de heilige speer, waarvan een stukje afbrak. Het lijk werd door de lieden van Séla afgelegd. Ki Mataun, die te laat kwam, werd door allen aangevallen en gedood. Zijn hoofd werd op een staak gestoken aan de kant van de rivier. Het aanrukkende Djipangse leger onderwierp zich (50).

De Serat Kanḍa (475—85) is weer veel eenvoudiger. Na het opbreken der vergadering bij sunan Kudus, trekt pg. aria Panangsang dadelijk weg, doch de vorst van Padjang blijft nog wat in zijn tent vertoeven ter raadpleging, ver van Kudus. Dan looft de vorst Mataram en Paṭi uit, maar niemand durft dan kj. Pamanahan en Pandjawi. Daarop trekt de vorst van Padjang nog meer terug, gevolgd door pg. aria Panangsang. Eindelijk houden ze stil aan weerszijden van de rivier de Sore. Die nacht bewaakt het volk hun vorst tegen een onverwachte aanval van Panangsang. (475—76).

De volgende morgen kondigen de drie lieden van Séla hun aanval op pg. aria Panangsang aan. De vorst moet maar in zijn pondok blijven. Slechts verzoeken zij zijn aangenomen zoon. Daarna rukken de vier lieden van Séla op met 300 dapperen uit die plaats, en nog wat Padjangs volk. Zij binden hun wapens tot bossen om niet op krijgslieden, doch op kooplui te gelijken (477—79).

Zij laten dan hun volk aan de Westkant van de Soré stil houden en zelve pikken zij aan de overzijde een stalknecht op, wie zij sneden aan beide oren geven. Aan één oor hangen zij een uitdagende brief, terwijl zij hem 15 realen smartegeld geven, waarmede hij zeer tevreden is (480—81).

Het vervolg (482—84) is dan als in de Babad. Aria Mataram wordt niet met name genoemd, doch omschreven als een broeder, „gesprooten uijt een onegte bed”. Panangsang beledigt hem zwaar! (485).

Het gevecht heeft evenmin sterke afwijkingen. De jongste der vier van Séla wondt aria Panangsang met de lans kj. Plèrèd diep in de rechterzijde, terwijl deze het zwarte paard van zijn tegenstander wondt. Doordat de hengst van de Djipanger wild wordt bij het zien van de door kj. Djuru-Martani losgelaten merrie, opent zich zijn wond, puilen de ingewanden er uit, wat zijn dood ten gevolge heeft, niettegenstaande zijn bravoure.

De voorstelling is, dat pg. aria Panangsang vèr voor de Padjangse linies in een hinderlaag valt, hem door de vier van Séla gespannen. Hun

vermomming als kooplieden lijkt een onhandige poging van de schrijver der Serat Kanḍa om het karakter van een listige overval te doen uitkomen. Aldus valt alle glorie der zege aan die van Séla ten deel. Of dit het enige militaire feit in deze oorlog geweest is, die ongetwijfeld jaren lang geduurd heeft, moet betwijfeld worden.

Het karakter van pg. aria Panangsang, zoals het hier geschilderd wordt, doet wel sterk aan dat van een buta of reus denken. Duidelijk is het streven, om hem enigszins belachelijk voor te stellen. Men denke aan de fijngeknepen bal rijst!

In de geschiedenis van het gevecht aan de rivier zijn ongetwijfeld verschillende overleveringen verenigd. Vooreerst de ernstige buikwond van pg. aria Panangsang, met zijn daarop volgende overmoed en groot-spraak. Dan de list van kj. Djuru-Martani met de losgelaten merrie. Vervolgens het optreden van de jonge prins met de toverlans kj. Plèred. Ten slotte, alleen in de Babad, het onhandelbaar worden van 's prinsen rijdier met de voor zijn nakomelingen bindende gelofte.

Niet slechts dat deze laatste episode er los bijhangt, het ganse verhaal van de heldendaad van de jonge Suta-Widjaja ziet er vreemd uit. Kennelijk wilde men de stichter der Mataramse grootheid nog een extra pluim op de hoed zetten en door deze zege aanspraken verlenen op het ganse gebied van Mataram én Paṭi. Dit was van belang, omdat later tussen beide takken van hetzelfde stamhuis een bloedige strijd is ontbrand. Kon men dus aantonen, dat Suta-Widjaja door zijn overwinning op pg. aria Panangsang óók aanspraken had op het Noordelijke Paṭi, dan versterkte men zijn positie in de eerste Paṭi-se oorlog (1600), waarin Pandjawi's zoon Pragola I het leven verloor, en tevens die van sultan Agung, welke Pragola II verslagen en gedood, en diens bezit bij het zijne had gevoegd (1627).

Dat Paṭi oorspronkelijk niet aan de Zuidelijke tak, doch aan de Noordelijke was toegekend, was blijkbaar zulk een sterke overlevering, dat zij niet te loochenen of te negeren viel. Zij kon daarom alleen krachteloos gemaakt worden door de opneming van een nieuw verhaal, dat aan de latere Sénapati de hele eer der overwinning toewees. Deze nieuwe geschiedenis is dus een indirect bewijs voor de kracht der oude overlevering. Op deze toekenning van Mataram en Paṭi komen wij terug.

Wat enige eigennamen betreft, de naam van Panangsang's paard Gagak-Rimang, verliefde kraai, lijkt niet kwaad gekozen.

De naam van de rijksbestuurder: Mataun, komt reeds in de Nagarakrtagama voor, waar wij een vorst van Matahun aantreffen, terwijl later

over Djipang regenten heersen, die Mataun heten (Babad 344). Het moet dus wel een daar inheemse naam zijn, zoals wij er wel meer bij regentengeslachten aantreffen.

Tot zover onze poging tot verklaring en waardering der Javaanse berichten. Wij beschikken echter nog over een vrij oud Nederlands bericht, dat het feit van de strijd Padjang en Bodjo-Nagara zeer waarschijnlijk maakt, hetwelk wij thans zullen behandelen.

Nederlandse berichten omtrent de strijd Padjang-Panangsang.

Over de mogelijkheid, dat J. Pz. Coen reeds iets over Mataram en Padjang vernomen had, spraken wij reeds (blz. 13).

Het eveneens reeds besproken bericht van de hoveling *Djaga-Pati* aan Speelman van 16 Maart 1677 is wel veel jonger, doch tevens veel uitvoeriger. Het bevat n.l. één bijzonderheid, die wij in de Javaanse overleveringen missen, doch welke er zeer betrouwbaar uitziet. (K.A. 1218 f. 1834r).

Djagi-Pati verhaalt dan over kj. gedé Mataram, een „aensienlijk hoof- en camerdiener . . . van Sultan Padjang . . . En door *gonst* van zijn heer tot staet gebracht sijnde”, zou deze vorst na een *oorlog* tegen de stad „*Soude* omtrent Demack, hem de stad *Mataram*, die doe noch maer cleen was, vereert” hebben.

Dit is dus, zij het beknopt, de voorstelling der traditie, doch met vermelding van de plaats, tegen welke gestreden werd: *Soude*. Onder de 26.000 plaatsnamen, voorkomende in het Alfabetaisch register van . . . W. F. Schoel, komen er slechts twee, dicht bij elkaar liggende desa's ter gelijkstelling met dit *Soude* in aanmerking, n.l. „*Soedah*” en „*Soedoe*”, beide aan de Solo-rivier, een 30 km ten Westen van Bodjo-Nagara of Djipang. Het komt mij waarschijnlijk voor, dat om deze plaats of plaatsen, die een bolwerk ter verdediging van aria Panangsang's residentie zouden kunnen vormen, bitter gestreden is. Bovendien leent zich een bocht in de rivier aldaar uitstekend ter afweer van een uit het Westen naderende vijand. Een ander historisch aanknopingspunt is misschien de ten Noorden van Soedah gelegen heuvel, die *Kadaton* heet. De Tjaket of Soré dient dan de Solo-rivier te wezen.

Een bezwaar tegen de gelijkstelling *Soude*-*Soedah*-*Soedoe* is de toevoeging, dat *Soude* bij Demak zou liggen. Is dit een geografische fout of een vergissing van een afschrijver?

Zonder deze moeilijkheid zouden wij dus een vrij stellige aanwijzing hebben van de strijd tussen Padjang en Djipang.

Datering van Djipang's val.

Het tijdstip van pg. aria Panangsang's ondergang is slechts te gissen.

In de Babad Sengkala A.J. 1480 (A.D. 1558) is er sprake van de dood van een „tjaraka” (= bode). Met enige goede wil zou hierin de mishandelde grassnijder te herkennen zijn, die met een uitdaging tot pg. aria Panangsang werd gezonden. Zou een andere overlevering soms zijn dood door de driftige Djipanger vermelden? Dan zou ook diens ondergang in dat zelfde jaar 1558 hebben plaats gevonden.

Zijn slachtoffer pg. Kali-Njamat is ter aarde besteld bij de moskee van Mantingan. Het fraaie beeldhouwwerk van de moskee en de bijbehorende grafkapel vond een waardige bespreking en afbeelding in het Jaarverslag van de Oudheidkundige Dienst 1930.

Hierin vindt men een sengkalan vermeld, waarvan de inhoud A.D. 1559 is. Dit ligt wel merkwaardig dicht bij het veronderstelde doodsjaar van pg. aria Panangsang: 1558 en kan niet zonder betekenis zijn.

Immers, de ratu Kali-Njamat zal er niet aan hebben kunnen denken, zulk een weids praalgraf voor haar vermoorde echtgenoot (en later ook voor zich zelve) op te richten, eer diens machtige en invloedrijke moordenaar van het toneel verdwenen was.

Het jaar na diens sneuvelen werd dus de moskee bij het graf van zijn slachtoffer voltooid. Ofschoon er met deze bouwwerken in de loop der eeuwen nog al zwaar geknoeid is, kunnen wij er nog het meesterlijke beeldhouwwerk bewonderen, dat soms de fijnheid van Japara's houtsnijwerk benadert. Raden Adjeng Kartini schreef over deze graven in haar brief van 2 Sept. 1902.